

УДК 94(477)+271.2–726.3:271.4

**ДУШАСТИРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ
ОТЦЯ ОМЕЛЯНА КОВЧА НА ТЕРИТОРІЇ
ПЕРЕМИШЛЯНЩИНИ У 20–Х – НА ПОЧАТКУ
40–Х РР. ХХ СТ.**

**PASTORAL WORK OF FATHER OMELIAN
KOVCH ON THE TERRITORY OF
PEREMISHLYANSK REGION IN THE 20'S - IN
THE EARLY 40'S OF THE TWENTIETH CENTURY**

Стасюк І. М.,

кандидат історичних наук, доцент, доцент
кафедри історії, музеєзнавства і культурної
спадщини, Національний університет
«Львівська політехніка» (Львів, Україна),
e-mail: ergo777@ukr.net, ORCID:
0000–0002–4003–3670

Гнідик І. І.,

кандидат історичних наук, асистент
кафедри історії, музеєзнавства і культурної
спадщини, Національний університет «Львівська
політехніка» (Львів, Україна), e-mail: iryna.univer@
gmail.com, ORCID: 0000–0001–7560–3365

Stasiuk I. M.,

*Candidate of Historical Sciences, Associate
Professor, Associate Professor history, museology
and cultural heritage, National University «Lviv
Polytechnic» (Lviv, Ukraine), e-mail: ergo777@ukr.net,
ORCID: 0000–0002–4003–3670*

Hnidyk I. I.,

*Candidate of Historical Sciences, assistant
professor history, museology and cultural heritage,
National University «Lviv Polytechnic» (Lviv, Ukraine),
e-mail: iryna.univer@gmail.com, ORCID:
0000–0001–7560–3365*

Досліджено душпастирську діяльність отця Омеляна Ковча на території Перемишлянщини у 20-х – на початку 40-х рр. ХХ ст. Актуалізує таке дослідження той факт, що ця постать, заслуги якої у релігійній сфері, а також в порятунку людей іншої національності, сьогодні визнані не лише на національному, але й на світовому рівні. Однак ще донедавна прізвище та рід діяльності цієї людини українцям практично були невідомі, а якщо й відомі, то лише вузькому колу істориків церкви, чи осіб, які безпосередньо знали цього священика.

Зважаючи на фрагментарний характер висвітлення душпастирської діяльності отця Омеляна Ковча на теренах Перемишлянщини у 20-х – на початку 40-х рр. ХХ ст. в українській історичній науці виникає потреба у більш системному та комплексному дослідженні цієї проблематики.

Стверджується думка про те, що отець Омелян Ковч розпочав здійснювати душпастирську діяльність на Перемишлянщині будучи вже досвідченим греко-католицьким священиком. Свої професійні обов'язки він виконував у важких підневільних умовах, адже ці терени перебували під польською, радянською та німецькою владою. Це не могло не позначитись як на виконанні його безпосередніх обов'язків, так і на повноцінному функціонуванні Української греко-католицької церкви.

Констатується, що на території Перемишлянщини отець Омелян Ковч здійснював служіння Богові та людям впродовж більше 20-ї років у декількох населених пунктах. Його душпастирська діяльність характеризується сумніним виконанням безпосередніх священичих обов'язків, які виявлялися у регулярних відправах літургій у своїх парафіях, та, іноді, в інших населених пунктах, активній розбудові церков, у навчанні основ християнського віровчення молоді, організації різноманітних релігійних заходів – реколекцій, проц, евхаристійних здвигів тощо, у безпечному з точки зору власного життя хрещенні людей іншої релігійної течії та етнічної приналежності.

Підкреслюється, що ревним виконанням душпастирської діяльності отець Омелян Ковч завоював великий авторитет серед різних національностей, що сприяло зміцненню позицій Української греко-католицької церкви, а виголошені ним проповіді відзначалися не

лише духовним, але досить часто й патріотичним характером, та надовго залишалися у пам'яті віруючих.

Ключові слова: отець, віруючі, душпастирська діяльність, Українська греко-католицька церква, Перемишлянщина.

The pastoral activity of Father Omelian Kovch in the Peremishlyanshchyna (Peremishlyany region) in the 20s and early 40s of the XXth century was explored in the article. This research is actual considering the fact that merits of this figure in the religious sphere, as well as the salvation of people of another nationality, today are acknowledged not only at the national but also at the world level. However, until recently, the surname and type of this person's activity were practically unknown to Ukrainians, and if known, then only a narrow circle of historians of the church, or those who directly knew this priest.

Taking into consideration the fragmentary character of the coverage of Father Omelian Kovch's pastoral activity on the territory of the Peremishlyanshchyna (Peremishlyany region) in the 20s and early 40s of the XXth century, in Ukrainian historical science there is a need for a more systematic and comprehensive study of this problem.

It is argued that Father Omelian Kovch began to realize pastoral activity in Peremishlyanshchyna (Peremishlyany region) as already experienced Greek Catholic priest. He fulfilled his professional duties in difficult dependent conditions, because these territories were under Polish, Soviet and German authorities.

It is noted in the paper that Father Omelian Kovch has served God and people for more than 20 years in several settlements on the territory of Peremishlyanshchyna. His pastoral activity is characterized by the conscientious fulfillment of the immediate/direct priestly duties which are/have been realized in the regular liturgy services in his parishes and sometimes in other settlements, in the active development of the churches, in the teaching of the foundations of the Christian faith to youth, in the organization of various religious events – recollections, pilgrimages, eucharistic celebrations etc., from the dangerous point of view of own life the baptism of people of another religion and ethnicity.

It is emphasized in the article that Father Omelian Kovch with zealous fulfilment of pastoral activity gained great respect among different nationalities that contributed to the strengthening of the position of the Ukrainian Greek Catholic Church. His homilies were marked not only by the spiritual but rather often patriotic character and have remained in the memory of believers for a long time.

Keywords: father, believers, pastoral activity, Ukrainian Greek Catholic Church, Peremishlyanshchyna.

Постановка проблеми. Важливим напрямом сучасної української науки залишається дослідження життєвого і творчого шляху постатей вітчизняної історії, які зробили значний внесок у тій чи іншій галузі суспільно-політичного, соціально-економічного чи культурно-духовного життя. Попри виконаний дослідниками величезний обсяг роботи, на жаль, біографія ще багатьох історичних осіб висвітлена поверхово, не повною мірою відображені окремі аспекти їх багатогранної діяльності. До таких постатей, внесок яких в духовну культуру та історичне минуле Української греко-католицької церкви наше суспільство починає оцінювати належним чином лише сьогодні, слід віднести отця Омеляна Ковча – пароха декількох парафій Перемишлянщини, працюючи у яких в міжвоєнний період та у перші роки Другої світової війни він показав приклад сумлінного служіння національній церкві та українському народу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Детальний огляд теми душпастирської діяльності отця Омеляна Ковча на теренах Перемишлянщини у 20-х – на початку 40-х рр. ХХ ст. дає підстави стверджувати про обмежений історіографічний доробок до 1991 р. – часу здобуття Україною державної незалежності, та зростання загальної кількості публікацій в останні декілька десятиліть. Як відомо, релігійна тематика в радянський період не була пріоритетним завданням історичної науки, публікації якщо й були, то здебільшого мали

упереджений характер, тому перші поодинокі публікації з'явилися за кордоном у післявоєнні десятиліття. Зазвичай це були спогади людей, які безпосередньо знали перемишлянського пароха, як наприклад міський суддя М. Шкільник, або досліджували окремі сторони життєвого шляху, подаючи в тексті серед інших відомостей й коротку інформацію про душпастирську працю [13].

Найціннішою біографічною працею про отця Омеляна Ковча та його релігійну діяльність, яка включала в себе як мемуарні джерела, так й окремі статті інформативно-аналітичного характеру, стала робота під назвою «За Божі правди і людські права» [10]. Вона побачила світ і стала надбанням громадськості завдяки довголітній та цілеспрямованій науково-пошуковій діяльності родичів греко-католицького священика, насамперед його дочки Анни. Власне, її публікація у 1994 р. у Канаді стала основою та суттєвим поштовхом до подальших досліджень багатоманітної праці отця Омеляна Ковча. А рішення Єврейської Ради України 1999 р. про присвоєння йому звання «Праведник України» [3], Синоду Єпископів УГКЦ про проголошення блаженного священномученика Омеляна Ковча покровителем душпастирів УГКЦ [1], та проголошення перемишлянського пароха блаженным священномучеником Папою Іваном Павлом II у 2001 р. під час пастирського візиту до України [2] сприяли ще більшому зацікавленню дослідників діяльністю цієї непересічної людини. Появилися низка публікацій з аналізом різноманітних аспектів релігійно-духовного життя отця Омеляна Ковча. Серед вартих уваги праць сучасної української історичної науки на цю тематику слід відзначити дослідження В. Бірчака [2], В. В'ятровича [4], В. Біласа [3], В. Мацелюха [15], В. Худицького [19], І. Саківського [17], С. Литвина [14], Л. Зеліско [7], Ж. Ковби [9], П. Сивіцького [18], Н. Дорош [6].

Скрупульозний огляд публікацій вищезазначених авторів дозволяє стверджувати про їх різноплановий характер та тематичну спрямованість: більшість з них представляють собою короткий чи більш обширний огляд життєвого шляху та служіння людям й церкві отцем Омеляном Ковчем у конкретні визначених місцях та хронологічних межах (дослідження В. Бірчака, В. В'ятровича, В. Мацелюха, І. Саківського, Ж. Ковби), інші висвітлюють окремі сторінки його біографії, наприклад перебування й подвижництво у концтаборі Майданек (В. Литвин, В. Білас, В. Худицький), деякі характеризують релігійно-духовну працю і не тільки греко-католицького священика, беручи за основу фактологічний матеріал виданої за кордоном праці «За Божі правди і людські права» (Н. Дорош, П. Сивіцький). Зміст життя отця Омеляна Ковча як приклад служіння ідеалам християнства та впливу на морально-духовну свідомість християнських душпастирів розкривається у статті Л. Зеліско. А в науково-популярному виданні 2017 р. «Ковчег отця Ковча» розділу «Парох у Перемишлянах» присвячено всього декілька сторінок, а саме з 28-ї до 31-ї [11].

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Зважаючи на фрагментарний характер висвітлення душпастирської діяльності отця Омеляна Ковча на теренах Перемишлянщини у 20-х – на початку 40-х рр. ХХ ст. в українській історичній науці виникає потреба у більш системному та комплексному дослідженні цієї проблематики.

Формування цілей статті. Постає питання отця Омеляна Ковча є унікальною не лише для УГКЦ, але й для всієї України та цілого світу. Ще до недавнього часу українці практично нічого не знали про нього як духовного провідника та історичного діяча. Життєпис цієї високоморальної людини й подвижника християнської віри потребує всебічного та об'єктивного наукового вивчення, детальнішої характеристики окремих аспектів чи етапних моментів його нелегкої праці. Виходячи з цих критеріїв у даній статті зроблено спробу проаналізувати душпастирську діяльність отця Омеляна Ковча саме у перемишлянський період його життя.

Виклад основного матеріалу дослідження. Приступаючи до аналізу душпастирської діяльності отця Омеляна Ковча, слід відзначити, що сюди він потрапив, маючи непростий, сповнений багатьох випробувань та викликів, досвід релігійно-духовної праці. Причому, здобувати його довелося в різних, часто далеко віддалених одне від одного, куточках Австро-Угорщини, а згодом, після її розпаду, на етнічних українських землях в час бурхливих подій національно-визвольних змагань – боротьби українців та поляків за право мати свою державу. Короткотривале служіння у селищі Підволочиськ на Тернопільщині, де він здійснив свої перші духовні практики, невдовзі змінилось завдяки його власній ініціативі релігійною працею серед греко-католицьких віруючих далекої Боснії – тут отець Омелян Ковч опікувався парафією містечка Козарац та навколишніх українських поселень [11, с. 12–13]. Початок у 1914 р. Першої світової війни та подальші запеклі баталії на полях битв, очевидно, безпосередньо вплинули на його рішення повернутися на терени Галичини та продовжити вже тут професійну діяльність – з 1916 р. отець Омелян працює помічником пароха в с. Серники Горішні на Івано-Франківщині [11, с. 13].

Мирна праця на духовній ниві невдовзі завершилася, бо у 1918 р. розпалася багатонаціональна Австро-Угорська імперія й розпочалися бурхливі події боротьби за державність. Проголошення ЗУНР спричинило польсько-українську війну, що суттєво вплинула на особисте життя та рід занять Омеляна Ковча – він став військовим капеланом Української Галицької Армії. «Полевий духівник» Бережанського коша УГА швидко проявив себе не лише відповідальним виконанням своїх безпосередніх душпастирських обов'язків, але й енергійними та відважними діями у різних ділянках військового життя, про що згадували очевидці, зокрема підполковник Роман Долинський [6, с. 11].

В ході боротьби за українську державність на долю військового капелана та греко-католицького священика Омеляна Ковча випали величезні особисті випробування, що межували між життям і смертю. Тричі полонений більшовиками і поляками з можливістю тричі бути розстріляним, однак залишився живим, перебував у польському концентраційному таборі, де захворів на черевний тиф – і знову вижив й був звільнений. Вдруге захворів на тиф – цього разу вже на волі, у с. Цапівці, куди отець Омелян Ковч прибув до своєї сестри Ольги. Хвороба настільки сильно позначилась на його здоров'ї, що дружина, побачивши свого чоловіка, спершу його не впізнала, зрештою – знепритомніла [11, с. 26].

Одужання та відновлення життєвих сил зумовили можливість переїзду отця Омеляна Ковча разом з родиною на Перемишлянщину, яка стала для них не лише новою територією душпастирської праці, але й рідною домівкою на декілька десятиліть. Першою парафією, у якій він виконував священичі обов'язки, стала парафія с. Боршів, неподалік м. Перемишляни [16].

На жаль, про цей період душпастирської діяльності отця Омеляна Ковча практично не залишилось відомостей, окрім інформації про його кількомісячне служіння у цьому населеному пункті [17, с. 37]. З огляду на аналіз його попередньої духовної праці можна з великою ймовірністю припустити, що у цей короткотривалий період він так само відповідально ставився до виконання своїх безпосередніх обов'язків. А також стверджувати, що саме тут отець Омелян Ковч розпочав своє служіння парафіянам Перемишлянщини.

Територіально село Боршів знаходилося зовсім недалеко міста Перемишляни, де тоді проживало декілька тисяч жителів – українців, євреїв, поляків та інших, а місцеву парафію очолював отець Іван Костельник. Коли він помер, сюди перебрався отець Омелян Ковч, ставши парохом церкви св. Миколая та храму Собору Пресвятої Богородиці сусіднього с. Коросно [6, с. 15–16]. Ця подія мала дуже важливе значення у його житті. Завдяки цьому призначенню розпочалася нова сторінка душпастирської праці, ревностю виконання якої він поступово здобув собі великий авторитет не лише серед місцевого населення, але й далеко поза межами Перемишлянщини. За трохи більше двох десятків років отцем Омеляном Ковчем було докладено чимало зусиль для зміцнення в цілому позицій УГКЦ та покращення становища її віруючих. Причому виконувати цю роботу доводилося в умовах польської, радянської і німецької окупації, що вже само по собі не було простим завданням. Слід також підкреслити, що, окрім душпастирської діяльності, про яку йтиме мова більш детально нижче, він займався і суспільно-громадською та культурно-просвітницькою роботою [8, с. 4–5].

Перше, на що звернув свою увагу отець Омелян Ковч, вже будучи парохом у Перемишлянах, це на розбудову старої міської греко-католицької церкви: без жодної державної фінансової допомоги з боку польської влади, лише завдяки залученим народним

коштам здійснено ремонт храму св. Миколая, включаючи внутрішнє художнє оздоблення. Крім цього, побудовано нову дзвіницю, для якої придбали два дзвони [11, с. 28, 30].

Територіально приналежну до м. Перемишляни церкву сусіднього с. Коросно також невдовзі очікували ремонтні роботи. Про її відновлення також подбав отець Омелян Ковч, віднайшовши потрібні кошти та організувавши людей на працю [6, с. 21–22].

А історія будівництва церкви у с. Сивороги, поблизу Перемишлян, є яскравим прикладом реалізації здавалось би нереального задуму, й, водночас, показовим прикладом перешкоджання розвиткові церковних прагнень українства. Декілька десятків українських родин, які проживали у цьому населеному пункті, за особистої підтримки отця Омеляна Ковча тривалий час просили дозволу польської влади на побудову храму. Зволікання з його отриманням спонукало греко-католицького священика і громаду діяти по-іншому, швидко та рішуче: попередньо таємно заготовлений матеріал було використано для зведення храму всього за одну ніч, а вже зранку, після благословення престолу та повідомлення присутніх людей про пізніше урочисте посвячення, отець Омелян Ковч приступив до Служби Божої. Його негайне ув'язнення й пізніші неодноразові виклики до поліції та місцевого суду не дали бажаного для тодішньої польської влади результату: отець Климентій Шептицький врешті-решт урочисто посвятив храм у с. Сивороги [14, с. 96–97].

Поряд з будівельно-відновлювальними роботами церков отець Омелян Ковч звернув свою увагу також на вирішення проблеми незадовільного стану резиденції параха у Перемишлянах та Коросно. Наявне у той час в місті приходство було хоч і велике, але занедбане. Тому на його місці розпочато побудову невеликої, водночас вмістимої резиденції, поруч з церквою св. Миколая [15]. Щоправда, реалізація цього проекту не була доведена до логічного завершення, попри те, що, на перший погляд, в ньому мав би бути зацікавлений сам греко-католицький парох. Його сім'я проживала в будинку, яку парафіяни жартома називали «збуреною Троєю» [18]. Це була скромна оселя, у стінах якої тіснилося вісім осіб – отець з дружиною й шістьма дітьми. Хатина душпастиря була часто ще й місцем проживання для осиротілих дітей, яких пригорнув до себе та опікувався отець Омелян Ковч. Крім цього, погостювати й переночувати на горіщі сюди приходили убогі студенти, люди потребуючі тощо. Про скромний будиночок греко-католицького священика місцеві парафіяни казали так: «Над тією хатою ангели кружляють» [14, с. 96]. Діючи таким чином отець Омелян Ковч показував своїм віруючим приклад християнської любові до ближнього, загалом реалізації християнського віровчення, коли потреби людей бралися до уваги та, по можливості, надавалась допомога. Натомість свої особисті потреби вирішувалися чи не в останню чергу, а деколи їх брали на себе віруючі, наприклад,

шляхом збірки грошей і купівлі на заміну добре знищеному нового підрясника, або надання фінансової підтримки на похорон дружини отця – жінки вельми шанованої серед громади [18].

Очевидно, що перемишлянський парох заслужив саме на таке поважне ставлення до себе своєю щоденною багатогранною кропіткою працею, спрямованою на задоволення багатьох людських потреб, в т.ч. й духовних. Безпосереднім його обов'язком була праця на славу Божу – відправлення Божественних літургій відбувалося як на своїй парафії (Перемишляни, Коросно), так й у інших храмах, куди його зазвичай запрошували. Особливо людям запам'яталися мудрі проповіді, послухати яких приходило чимало віруючих, навіть з далеких навколишніх сіл. Про дар чудового проповідника нагадують нам очевидці. Зокрема, І. Пришляк, характеризуючи священічі вміння та навички отця Омеляна Ковча, вказує на його унікальний проповідницький дар, називаючи його златоустом. «Умів втішити, розвеселити і повернути майже кожному душу до Бога, – згадує він. – Про всевишнього Творця і пресвяту Богородицю говорив так ревно, що люди плакали з жалю та радості. Умів достукатися до кожного людського серця. Я багато разів відвідував Унів, де отець Ковч часто гостював. Там у своїх славетних проповідях він кидав світло Христової віри, говорив про любов та пошану до Бога, до рідної Церкви і свого народу» [11, с. 52].

Аналізуючи зміст проповідей отця Омеляна Ковча можна знайти у них не лише важливі релігійно–духовні настанови, але й часто патріотичні нотатки, вболівання за долю рідного краю і народу. І це не виглядає дивним, адже до цього спонукала польська влада своєю антиукраїнською політикою заборон та примусу. Виступаючи перед віруючими з черговою проповіддю перемишлянський парох образно звернувся до них з такими словами: «Іване, а доки ти будеш посуватися, доки ти будеш по–рабськи залишати своє місце господаря у своїй власній хаті? Будь сильний, стій твердо на своїм своїми ногами, май відвагу боронити своє місце господаря на цій Землі! Позбудься раз і назавжди рабського почуття перед тими, хто силою чи підступом накидає свою зверхність» [11, с. 38–39]. Ці слова отця Омеляна Ковча, сказані десятки років тому, не втратили своєї актуальності і сьогодні, коли українців вкотре пробують поневолити і нав'язати їм чужі цінності.

Характеризуючи душпастирську діяльність перемишлянського пароха не можна не згадати про таку її складову, як реколекції, іншими словами духовні віднови віруючих через молитву та сповідь. Завдяки організаційним зусиллям отця Омеляна Ковча подібні заходи відбувалися щорічно, охоплюючи при цьому різні вікові категорії людей [6, с. 17]. Повідомлення про проведення греко–католицьким священником з Перемишлян реколекцій в інших парафіях викликали підвищений інтерес, а іноді й ажіотаж. Таке мало місце, наприклад, у с. Лагодів за пароха Миколи Дядя. До нього навідалась ціла «делегатія»

місцевих жителів з проханням обмежити кількість і стать віруючих під час проведення отцем Омеляном Ковчем реколекцій, обґрунтовуючи свою позицію нестачею в тутешній церкві місць для усіх бажаючих послухати його проповіді [14, с. 96].

З захопленням слухали перемишлянського священника і діти, адже греко–католицька церква загалом і отець Омелян Ковч зокрема значну увагу приділяли катехизації молоді, тобто вивчення нею основ християнського віровчення. Виконуючи таку важливу справу він не забував при цьому акцентувати увагу на необхідності збереження свого обряду. Намагання польської влади перешкодити процесу навчання істинам християнської віри шляхом заборони проведення уроків релігії в школі не досягли успіху, бо отець Омелян Ковч разом з дітьми міняли місце проведення занять – це була або церква, або його будинок. Лагідна вдача греко–католицького священника, його любов до дітей сприяли уважному заслуховуванню останніми основ християнської віри [6, с. 17].

Взагалі, проблему виховання українських дітей в християнському і патріотичному дусі перемишлянський парох вважав вкрай актуальною. На його глибоке переконання, слід подбати про належну підготовку підростаючого покоління в духовному та національному планах, зокрема через заснування дитячих садочків, у яких вже змалечку прищеплювати любов та повагу до всього Божого та рідного, українського [11, с. 30]. Саме тому, з ініціативи отця Омеляна Ковча один з таких дошкільних закладів став функціонувати у купленому з цією метою будинку в Перемишлянах [1, с. 124].

Не оминув своєю увагою та опікою перемишлянський священник і молодь, частина якої, як згадувалось вище, доволі часто збиралась у його скромній оселі. Аби вона не вешталась без діла, вважав за краще залучити її до участі в різноманітних гуртках суспільно–громадського чи духовно–релігійного спрямування, де молоді люди могли б провести свій вільний час, зрештою навіть реалізувати свій творчий потенціал. Таких інституцій, ним організованих та підтримуваних, було декілька – це драматичний гурток, парафіяльний і гімназійний хори, організація студентської молоді тощо [17, с. 37].

Незабутні враження для значної частини жителів Перемишлянщини справили організовані отцем Омеляном Ковчем Євхаристійні здвиги. Завдяки його енергійним заходам, що включали в себе як розсилку заздалегідь запрошень греко–католицьким священникам і віруючим парафій, так й зусилля щодо безпосередньої участі найкращих проповідників чи високих достойників УГКЦ, ці молитовні з'їзди, що відбувалися зазвичай у червні місяці, набули великої популярності серед греко–католиків. Євхаристійні конгреси, що тривали протягом трьох днів і передбачали відправу божественних літургій та виконання духовних наук, привертала увагу значної кількості віруючих. Вони ставали учасниками справді великого

молитовного дійства з процесійними хрестами та хоругвами, сільськими хорами та оркестрами, церемоніалом зустрічі та привітання, звуками церковних дзвонів та великою зацікавленістю міських жителів до релігійної маніфестації. А прикінцеві походи-процесії вулицями міста стали помітним виявом релігійних почуттів греко-католиків та кульмінацією Євхаристійних з'їздів [11, с. 53–54].

Проведення Євхаристійних конгресів у Перемишлянах відбувалося не лише за польської, але й за радянської влади, котра стала керувати західноукраїнськими землями з 1939 р. Втілювана нею у життя антирелігійна політика не зупинила бажання отця Омеляна Ковча відважно боронити традиційні молитовно-релігійні практики. Завдяки своїм особистим якостям греко-католицький парох зумів випросити у представників радянської влади дозволу на проведення чергового Євхаристійного з'їзду, оригінально відповівши на їх докір про те, що ангели, до яких він молиться, не приходять йому на допомогу: «Та ж ось ви прийшли і мене звільнили» [14, с. 97].

Потреби духовного характеру спонукали наполегливого священика Перемишлян організувати також інші релігійні заходи, зокрема прощі. Вони відбувалися як на місцевому рівні, так й мали місце далеко поза межами деканату. Відвідання парафій сіл Боршів, Ушковичі, Липівці, Вишнівчик та Вовків було передумовою повного відпусту віруючими. А для організації прощ у віддалені духовні центри, такі як Зарваниця чи Гошів, для бажаних винаймався вагон. В подібних заходах приймали участь не лише дорослі, але й молодь, виразним свідченням чого стала проведена у 1933 р. проща до Львова під гаслом «Українська молодь Христові» [6, с. 18].

Оцінюючи душпастирську діяльність перемишлянського пароха не можна не погодитись з думкою дослідника В. Гриба про те, що «отець Ковч зумів зробити парафіяльне життя цікавим і живим. Різні його ініціативи були спрямовані на те, щоб вірні парафії відчували, що мають священика-батька, який про них дбає та старається для розвитку їхнього духовного життя» [11, с. 30].

Показовим у плані релігійного виховання своїх парафіян став випадок з пограбуванням польських родин у с. Коросно за часів радянської влади. Дізнавшись про негідну поведінку місцевих українців щодо представників іншої етнічної приналежності отець Омелян Ковч різко засудив їхні дії і так присоромив у виховному плані, що ті того самого дня повернули награвоване майно. Християнська позиція греко-католицького священика не залишилась не поміченою поляками, які попросили прощення за заподіяні раніше щодо нього особисто та української громади загалом кривди [5].

Очевидно, що подібні кроки позитивно сприймалися людьми. Приязне ставлення до представників іншої національності, щоденна кропітка душпастирська праця, турбота про свого ближнього не лише на словах, а й у конкретних

справах безперечно сприяли зростанню авторитету перемишлянського пароха, та збільшенню загальної кількості симпатиків. В його особі вони бачили доволі безстрашного душпастиря, який, на відміну від пасивних латинських священнослужителів, діяв рішуче, проводячи, попри небажання радянської влади, відкриті процесії з нагоди великих релігійно-духовних свят. Такі сміливі дії отця Омеляна Ковча, з однієї сторони, притягували римо-католиків, а з іншої, сприяли збереженню приналежності греко-католицьких віруючих у лоні рідної церкви [18].

До речі, слід зазначити, що проблема переходу греко-католиків від своєї до іншої церкви чи віровчення у міжвоєнний період викликала цілком зрозуміле занепокоєння у перемишлянського пароха, можна сказати набула особливої уваги, свідченням чого стала написана ним книга з відповідною назвою «Чому наші від нас утікають?». Відверто аналізуючи стан тодішнього церковного життя автор розмірковує над причинами приєднання віруючих Української греко-католицької церкви до Римо-католицької. На його думку, змінити цю непросту ситуацію можна внесенням конкретних корисних змін як у контексті обрядів рідної церкви, так і в плані покращення якості підготовки та виконання професійних обов'язків її священиками. Отець Омелян Ковч чітко розставляє акценти роботи душпастиря – насамперед він є Божим слугою, та духовним отцем парафії. «Лише таке заложення є слухне й лише на цій платформі може стояти думаючий чоловік, ревний душпастир, Христовий апостол. А коли стане на цій платформі й буде в своїх ділах консеквентний, напевно здобуде собі любов і довіря у парохіян, хоч би вони були й найгіршими людьми» [12].

Вірність своєму священичому покликанню, духовна підтримка мирян, глибока людяність та милосердя стали наріжним каменем душпастирської діяльності і для самого отця Омеляна Ковча. Проявлялися вони як у мирний період життя, так і в час воєнного лихоліття, зокрема, під час нацистської окупації Перемишлян. Слідом за частинами Вермахту у місто літом 1941 р. увійшли Айнзацгрупи СС, завданням яких було проведення масового терору проти місцевого населення. Оточивши єврейський квартал есесівці зігнали до синагоги багатьох віруючих і підпалили цей центр релігійного життя єврейської общини. Дізнавшись від місцевих жителів про таке варварство з боку нацистів, перемишлянський греко-католицький священик негайно поспішив на допомогу: добре володіючи німецькою мовою звелів допустити його до палаючої синагоги та відкрив її двері. Таким чином отець Омелян Ковч врятував від смерті не лише багатьох простих єврейських жителів, що почали вибігати з підпаленої будівлі, але й особисто виніс з неї рабина Аарона Рокеаха – представника однієї з найбільш відомих династій белзьких рабинів. «В той день один слуга Божий врятував іншого, – слушно зауважив дослідник В. Бірчак, –

демонструючи своє достоїнство і мужність перед лицем нелюдів» [2].

Загалом, порятунок євреїв у часи німецької окупації Перемишлян став для отця Омеляна Ковча великим випробуванням та виявом особистої мужності й відповідальності. Новою для нього справою стало хрещення місцевих євреїв. З поодинокого явища воно перетворилося на масове та публічне: з особистих релігійних міркувань та в надії врятувати своє життя через обряд хрещення й отримання відповідно нових документів до греко-католицького священика звернулись чимало людей єврейської спільноти. Причому, сам він вважав таку діяльність своїм душпастирським обов'язком і при нагоді повідомив тодішньому очільнику міста М. Шкільнику про те, що «вихрестив уже не 60, а понад 600 жидів і далі їх вихрещуватиме» [11, с. 96].

Сумлінне виконання священних обов'язків отцем Омеляном Ковчем мало місце й надалі. Зокрема, створення у Перемишлянах гетто, куди зігнали всіх євреїв з міста і околиць та заборонили під карою смерті входити туди неєвреям і надавати їм допомогу, спонукало греко-католицького священика не лише порушувати це німецьке розпорядження, допомагаючи запротореним у гетто людям їжею, медикаментами, чистою білизною тощо, але й добиватися дозволу у міській поліції відслужити там Службу Божу для новоохрещених християн й таким способом нагадати їм їхні обов'язки [4, с. 34].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Підсумовуючи вищезазначене, можна сказати про те, що територія Перемишлянина не одразу стала місцем душпастирської діяльності отця Омеляна Ковча. Сюди він потрапив достатньо досвідченим греко-католицьким священиком, за плечима якого були роки служіння Богові та людям в різних куточках України та за кордоном. Душпастирську діяльність отець Омелян Ковч здійснював у важких підневільних умовах – окупації західноукраїнських земель польською, радянською та німецькою владою, що не могло не позначитися на його особистих можливостях, не сприяло вільному та повноцінному функціонуванню самої греко-католицької церкви. Хронологічно це період 20–х – початку 40–х рр. ХХ ст.

Більш ніж два десятки років душпастирської діяльності пройшли для отця Омеляна Ковча під знаком щоденної кропіткої духовної праці, показовими проявами якої стали регулярні відправи літургій для віруючих сіл Боршів та Коросно, інших населених пунктів, куди його запрошували, міста Перемишляни, розбудова церков у своїх та прилеглих парафіях, вивчення основ християнського віровчення молоддю, організація реколекцій, прощ, евхаристійних здвигів і тому подібних заходів для віруючих усіх вікових категорій, небезпечна з точки зору особистої безпеки справа хрещення представників іншої релігійної течії та етнічної приналежності.

Сумлінним виконанням своїх безпосередніх професійних обов'язків на території Переми-

шлянина отець Омелян Ковч поступово завоював великий авторитет серед різних верств населення – як українського, так і польського й єврейського. Його сміливі та рішучі дії в релігійному плані, реальна турбота про парафіян, високі моральні особисті якості та організаційний хист привертали увагу значної кількості жителів міста і околиць. А виголошені ним проповіді відзначались не лише релігійно-духовним, але й досить часто патріотичним характером, вони були настільки глибокими та змістовними, що викликали підвищений інтерес до їх оратора та надовго залишались у пам'яті сучасників.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку очевидні. Незважаючи на наявність досить значної кількості публікацій по цій проблематиці, вона ще не є достатньо досліджена з декількох причин. По-перше, чимало з опублікованих робіт мають більше публіцистичний, а не науковий характер. По-друге, суттєвим недоліком більшості праць, присвячених дослідженню біографії отця Омеляна Ковча, є повна або часткова відсутність архівних джерел. Зрозуміло, що їх пошук та опрацювання – справа кропітка і тривала, але без використання документальних даних навряд чи можна створити цілісний портрет греко-католицького священика, душпастирською діяльністю якого повинна пишатися не лише Перемишлянина і УГКЦ, на ниві якої він плідно працював, але й кожен віруючий українець та нація в цілому.

Список використаних джерел

1. Березанська, Я., 2017, 'Отець Омелян Ковч – життя і суспільно-культурна діяльність', *Сучасна гуманітаристика: збірник матеріалів I Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*, Переяслав-Хмельницький, Україна, с.123–127.
2. Бирчак, В., 2018, 'Омелян Ковч (1884–1944) – спаситель раввина Аарона Рокеаха'. Доступно: <http://ju.org.ua/ru/holocaust/856.html> [9 Іюнь 2018].
3. Білас, В., 2010. 'Омелян Ковч – священик концтабору Майданек'. Доступно: <http://www.istpravda.com.ua/columns/2010/12/21/10204/> [21 Грудень 2010].
4. Бирчак, В., В'ятрович, В., 2016. 'Життя і смерть священика Омеляна Ковча', *Щоб не забули. Пам'ять про тоталітаризм в Європі. Читанка для учнів старших класів середньої школи в усіх європейських країнах*, ред. Д. Певез, К.І.С., Київ, с.267–274.
5. Горбачова, К., 2014. 'Омелян Ковч: історія життя, як приклад світлої жертвості та гуманізму'. Доступно: <http://mij-kraj.com.ua/krinitsya-duhovnosti/omelian-kovch-istoriia-zhyttia> [8 Липень 2014].
6. Дорош, Н., 2017. 'Омелян Ковч', *Свічадо*, Львів.
7. Зеліско, Л., 2014. 'Омелян Ковч: життя й духовний подвиг', *Карпати: людина, етнос, цивілізація*, Вип.5, с.308–312.
8. 'З пекла у вічність. Про життя і смерть священика Омеляна Ковча', 2017, *За вільну Україну плюс*, 32, Серпень, с.4–5.
9. Ковба, Ж., 2011. 'Там, де є святі, вже немає кордонів'. Доступно: <http://forumn.kiev.ua/2011-109-06/109-08.html> [Червень 2011].
10. Ковба-Баран, А.М., 1994. 'За Божі правди і людські права: збірник на пошану Еміліяна Ковча', Саскатун.
11. 'Ковчег отця Ковча', 2017, Київ.
12. Ковч, Е., 2013. 'Чому наші від нас утікають?'. Доступно: http://oranta.org/index.php?option=com_content&view=article&id=1260:o-emilian-kovch-chomu-nashi-vid-nas-utikajut&catid=30:hrystyjanske-vchennia-cat&Itemid=37 [17 Червень 2013].

13. Лебедович, І., 1963. 'Полеві духовники Української Галицької Армії: у 45-річчя участі у визвольних змаганнях: (матеріали до історії)', Вінніпег.

14. Литвин, С., 2012. 'Парох Майданека – отець Омелян Ковч', *Воєнна історія*, №3 (63), с. 94–100.

15. Мацелюх, В., 2012. 'Блаженний отець Омелян Ковч'. Доступно: <http://www.vox-populi.com.ua/rubriki/istoria/represii-proti-cerkvi/blazennijotecmelankovcavtormaceluhvasil> [3 Квітень 2012].

16. 'На прославу велетня духа', 2017, *За вільну Україну плюс*, 33, Серпень, с.4.

17. Саківський, ІБ., 2016. 'Життя та діяльність Еміліяна Ковча (1884–1939 рр.)', *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*, Вип.105 (2), с.36–40.

18. Сивіцький, П., 2011. 'Отець Омелян Ковч (1884–1944) – наш християнський герой'. Доступно: <http://ruthenus.blogspot.com/2011/04/b-emilian-kowcz-nasz-chrzescijanski.html> [10 Квітень 2011].

19. Худицький, В., 2009. 'Парох Майданека. «...Був сином і священником одного народу, загинув на землі другого народу, бо рятував синів і дочок третього...»'. Доступно: https://dt.ua/SOCIETY/paroh_majdaneka_buv_sinom_i_svyaschenikom_odnogo_narodu_zagynuv_na_zemli_drugogo_narodu_bo_ryatuv.html [17 Квітень 2009].

References

1. Berezans'ka, Ja., 2017, 'Otec' Omeljan Kovch – zhyttja i suspil'no-kul'turna dijat'nist' (Father Omeljan Kovch – life and socio-cultural activities)', *Suchasna humanitarystyka: zbirnyk materialiv I Mizhnarodnoi' nauково-praktychnoi' internet-konferencii'*, Perejaslav–Hmel'nyč'kyj, Ukraї'na, s.123–127.

2. Burchak, V., 2018, 'Omel'jan Kovch (1884–1944) – spasitel' ravvyna Aarona Rokeaha (Omeljan Kovch (1884–1944) is the Savior of Rabbi Aaron Roqueah)'. Dostupno: <http://ju.org.ua/ru/holocaust/856.html> [9 Yjun' 2018].

3. Bilas, V., 2010. 'Omeljan Kovch – svjashhenyk konctaboru Majdanek (Omeljan Kovch is a priest of the Majdanek concentration camp)'. Dostupno: <http://www.istpravda.com.ua/columns/2010/12/21/10204/> [21 Gruden' 2010].

4. Birchak, V., V'jatrovych, V., 2016. 'Zhyttja i smert' svjashhenyka Omeljana Kovcha (The life and death of the priest Omeljan Kovch)', *Shhob ne zabuly. Pam'jat' pro totalitaryzm v Jevropi. Chytanka dlja uchniv starshyh klasiv seredn'oi' shkoly v usih jevropejs'kyh kraї'nah*, red. D. Pevez, K.I.S., Kyi'v, s.267–274.

5. Gorbachova, K., 2014. 'Omeljan Kovch: istorija zhyttja, jak pryklad svitloi' zheretovnosti ta gumanizmu (Omeljan Kovch: The history of life, as an example of light sacrifice and humanism)'. Dostupno: <http://mij-kraj.com.ua/krinitsya-duhovnosti/omelian-kovch-istoriia-zhyttia> [8 Lypen' 2014].

6. Dorosh, N., 2017. 'Omeljan Kovch (Omeljan Kovch)', *Svichado*, L'viv.

7. Zelisko, L., 2014. 'Omeljan Kovch: zhyttja j duhovnyj podvyg (Omeljan Kovch: Life and Spiritual Feat)', *Karpaty: ljudyna, etnos, cyvilizacija*, Vyp.5, s.308–312.

8. 'Z pekla u vichnist'. Pro zhyttja i smert' svjashhenyka Omeljana Kovcha (From hell to eternity. On the life and death of the priest Omeljan Kovch)', 2017, *Za vil'nu Ukraї'nu plus*, 32, Serpen', s.4–5.

9. Kovba, Zh., 2011. 'Tam, de je svjati, vzhe nemaje kordoniv (There are no borders where there are saints)'. Dostupno: <http://forum.kiev.ua/2011-109-06/109-08.html> [Cherven' 2011].

10. Kovch–Baran, AM., 1994. 'Za Bozhi pravdy i ljuds'ki prava: zbirnyk na poshanu Emilijana Kovcha (God's Truth and Human Rights: A Compendium to Emilian Kovch)', Saskatun.

11. 'Kovcheg oteja Kovcha (The Ark of Father Kovch)', 2017, Kyi'v.

12. Kovch, E., 2013. 'Chomu nashi vid nas utikajut?' (Why do ours escape from us?). Dostupno: http://oranta.org/index.php?option=com_content&view=article&id=1260:o-emilian-kovch-chomu-nashi-vid-nas-utikajut&catid=30:hrystyjanske-vchennia-cat&Itemid=37 [17 Cherven' 2013].

13. Lebedovych, I., 1963. 'Polevi duhovnyky Ukraї'ns'koi' Galyc'koi' Armii': u 45-ričchja uchasty u vyzvol'nyh zmagannjah: (materijaly do istorii') (Field clerks of the Ukrainian Galician Army:

at the 45th anniversary of participation in the liberation struggles: (materials to history)'), Vinnipeg.

14. Lytvyn, S., 2012. 'Paroh Majdaneka – otec' Omeljan Kovch (Paradise of Majdanek – Father Omeljan Kovch)', *Voєнна історія*, №3 (63), с. 94–100.

15. Maceljuh, V., 2012. 'Blazhennyj otec' Omeljan Kovch (Blessed Father Omeljan Kovch)'. Dostupno: <http://www.vox-populi.com.ua/rubriki/istoria/represii-proti-cerkvi/blazennijotecmelankovcavtormaceluhvasil> [3 Kvitent' 2012].

16. 'Na proslavu veletnja duha (For the glory of the ghost spirit)', 2017, *Za vil'nu Ukraї'nu plus*, 33, Serpen', s.4.

17. Sakivs'kyj, IB., 2016. 'Zhyttja ta dijat'nist' Emilijana Kovcha (1884–1939 rr.) (Life and activities of Emilian Kovch (1884–1939))', *Gileja: naukovyj visnyk. Zbirnyk naukovykh prac'*, Vyp.105 (2), s.36–40.

18. Syvic'kyj, P., 2011. 'Otec' Omeljan Kovch (1884–1944) – nash hrystyjans'kyj geroj (Father Omeljan Kovch (1884–1944) is our Christian hero)'. Dostupno: <http://ruthenus.blogspot.com/2011/04/b-emilian-kowcz-nasz-chrzescijanski.html> [10 Kvitent' 2011].

19. Hudyc'kyj, V., 2009. 'Paroh Majdaneka. «...Buv synom i svjashhenikom odnogo narodu, zagynuv na zemli drugogo narodu, bo rjatuvav syniv i dochok tret'ogo...» (Paradise of Majdanek. «... He was a son and a priest of one people, he died on the ground of the second people, because he saved the sons and daughters of the third...»)'. Dostupno: https://dt.ua/SOCIETY/paroh_majdaneka_buv_sinom_i_svyaschenikom_odnogo_narodu_zagynuv_na_zemli_drugogo_narodu_bo_ryatuv.html [17 Kvitent' 2009].

* * *